

2. Каменноугольная промышленность за 1920 г. (Первая производственная программа Главного угольного комитета и ее выполнение). – М., 1920. – 70 с.
3. Экономическая жизнь. Орган ВСНХ РСФСР. – 1920.
4. Берзин Р. Состояние каменноугольной промышленности в Донском бассейне / Р. Берзин // Революционный фронт Орган Реввоенсовета Юго-Западного фронта и Украинского Совета трудовой армии. – 1920. – №3. – С.7–11.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). – Ф.573. – Оп.1. – Спр.26.
6. Трудовая армия. Орган Украинского Совета Трудовой Армии. – 1920.
7. Собрание узаконений и распоряжений Всеукраинского революционного комитета. – 10–17 февраля 1920. – №2.
8. Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. – 10 февраля 1920. – №8.
9. Девятый съезд РКП (б). Март–апрель 1920. – М., 1934. – 612 с.
10. Отчет о деятельности Укрсовтрударма за 1920 год // Сборник отчетов Народных Комиссаров УССР, Уполномоченных Народных Комиссариатов РСФСР при Совнарконе УССР и центральных учреждений Украины V Всеукраинскому съезду Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. – Харьков, 1921. – С.1–10.
11. Куликова А. Из истории Украинской трудовой армии (обзор документов и материалов) // Пролетарская революция. – 1940. – №3. – С.160–178.
12. ЦДАВО. – Ф.4237. – Оп.1. – Спр.2.
13. ЦДАВО. – Ф.4235. – Оп.1. – Спр.10.
14. ЦДАВО. – Ф.3347. – Оп.2. – Спр.16.
15. Федоров. Краткий очерк работы политического отдела Донецкого бассейна / Федоров // Революционный фронт Орган Реввоенсовета Юго-Западного фронта и Украинского Совета трудовой армии. – 1920. – №5. – С.55–56.
16. ЦДАВО. – Ф.760. – Оп.1. – Спр.23.
17. Доклад Ц.П.К.П. о каменноугольной промышленности Донецкого бассейна за первое полугодие 1921 года. – Бахмут, 1921. – 570 с.
18. ЦДАВО. – Ф.573. – Оп.1. – Спр.85.
19. ЦДАВО. – Ф.3347. – Оп.2. – Спр.29.
20. Гареколь В. Политотдел Донецкого бассейна / В. Гареколь // Революционный фронт Орган Реввоенсовета Юго-Западного фронта и Украинского Совета трудовой армии. – 1920. – №3. – С.30–31.
15. Fedorov. Kratkij ocherk raboty politicheskogo otdela Doneckogo bassejna / Fedorov // Revoljucionnyj front Organ Revvoensoveta Jugo-Zapadnogo fronta i Ukrainского Soveta trudovoj armii. – 1920. – №5. – S.55–56.
16. CDAVO. – F.760. – Op.1. – Spr.23.
17. Doklad C.P.K.P. o kamennougol'noj promyshlennosti Doneckogo bassejna za pervoe polugodie 1921 goda. – Bahmut, 1921. – 570 s.
18. CDAVO. – F.573. – Op.1. – Spr.85.
19. CDAVO. – F.3347. – Op.2. – Spr.29.
20. Garekol' V. Politotdel Doneckogo bassejna / V. Garekol' // Revoljucionnyj front Organ Revvoensoveta Jugo-Zapadnogo fronta i Ukrainского Soveta trudovoj armii. – 1920. – №3. – S.30–31.
- Kudinov I. O., postgraduate student, National Taras Shevchenko University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), ivan.kudinov.ua@gmail.com**
- Socio-economic processes in Donbas region during in the first half of 1920 year**
- The article deals with the socioeconomic situation in Donetsk coalfield during the first half of 1920 year. The main purpose of the article is to coverage the economic and political innovations of Bolshevik government, which included the military methods in industry and in public life. Besides, they also involved the regular army to work in industry. Author comes to the conclusion that 1920 year was difficult for Donbas region. Author applied general methods of research: historical, analysis, classification and application methods: chronological, logical, comparative and others.*
- Keywords:** the revolution, militarization, the War Communism, the Civil War, labor conscription, labor armies.
- Кудинів І. А., аспірант, Київський національний університет ім. Т. Шевченка (Україна, Київ), ivan.kudinov.ua@gmail.com**
- Соціально-економічні процеси в Донбасі в першій половині 1920 года**
- Рассматривается социально-экономическое положение Донецкого каменноугольного бассейна в первой половине 1920 года и мероприятия советской власти, направленные на его стабилизацию. Цель статьи – освещение экономических и политических нововведений большевиков, которые вооружали в себя использование военных методов управления промышленностью и общественной жизнью.*
- Ключевые слова:** революция, милитаризация, военный коммунизм, гражданская война, трудовая повинность, трудовая армия.
- * * *
- УДК 327:94(477.83/86)
- Галицька-Дідух Т. В.,**
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Інститут історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ)
- СХІДНОГАЛИЦЬКА ПРОБЛЕМА ЯК ОБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ (СІЧЕНЬ – СЕРПЕНЬ 1920 Р.)**
- Досліджується місце східногалицького питання зовнішньополітичних стратегіях держав Антанти, а також дипломатична діяльність західноукраїнського уряду у вирішенні питання міжнародного визнання ЗУНР (січень – серпень 1920 р.). На основі вивчення архівних та опублікованих матеріалів виявлено відсутність чітко сформованої політики Великобританії, Франції і США у східногалицькому питанні, а також стверджено про наявність суперечностей їхніх геополітичних інтересів у регіоні. Проаналізовано причини самостійного зовнішньополітичного курсу уряду ЗУНР, спрямованого на міжнародне визнання незалежності Східної Галичини як основи майбутньої соборної України. Охарактеризовано заходи уряду ЗУНР щодо вирішення східногалицької проблеми на засадах визнання права нації на державне самовизначення. На серпень 1920 р. державно-правовий статус Східної Галичини залишався невирішеною загальноєвропейською проблемою. За міжнародними договорами Східна Галичина не входила в етнічні й політичні кордони польської держави.*
- Ключові слова:** геополітичний інтерес, зовнішньополітична стратегія, ЗУНР, східногалицьке питання, дипломатична місія, міжнародне становище.
- 1920 рік – це період, коли західноукраїнський уряд намагався здобути незалежність ЗУНР в надзвичайно несприятливій міжнародній ситуації. Події того часу актуальні і сьогодні для розуміння ставлення європейських урядів щодо реактивації планів відродження новітньої

Російської імперії за кошт українських територій 2014–2015 рр. Уроки минулого потребують неупередженого та уважного ставлення сучасників з огляду й на те, що попри зростання останнім часом інтересу дослідників до вивчення української проблеми на міжнародній арені в період визвольних змагань 1917–1921 рр., досліджуване в статті питання Східної Галичини у 1920 р. ще не було предметом спеціальної праці; історики висвітлювали лише окремі його аспекти. Започаткували його вивчення провідні діячі українського національного руху – М. Лозинський, В. Панейко, О. Назарук, К. Левицький, І. Мазепа ін. [1]. Ці роботи здебільшого виконані на підставі спогадів, а на їх загальній спрямованості позначилися партійні й особисті позиції авторів.

Радянські історики через цензурні обмеження не могли об'єктивно висвітлювати дане питання, однак в рамках офіційних доктрин було окреслено деякі нові підходи до вивчення зазначених процесів у працях Р. Симоненка, О. Карпенка й І. Хміля [2]. Дослідженню зовнішньої політики ЗУНР в 1918–1923 рр. присвячено праці еміграційних істориків (І. Кедрина, І. Нагаєвського, В. Вериги [3]), на якість яких позначилася вузькість джерельної бази.

На сьогодні маємо низку історіографічних праць сучасних вітчизняних вчених (М. Литвина та К. Науменка, Б. Тищика та О. Вівчаренка, С. Макаруча, О. Красівського, М. Гетьманчука, О. Павлюка, Н. Городної, М. Геника [4] та ін.) присвячених аналізу військово-дипломатичних реалій державотворення на теренах Східної Галичини в період Української революції. Значний інтерес становить доробок О. Карпенка [51; 52; 53]. Діяльність дипломатичної служби ЗУНР висвітлена у працях І. Дацківа, Т. Осташко і О. Доценка [44; 61; 49]. Проблема становлення дипломатичної служби та міжнародно-правовим стосункам присвячена низка праць українських дослідників – Б. Гудь і В. Голубка [42], Ю. Павленка, В. Солдатенка, Б. Якимовича, Г. Цвенгроша та інших.

За кордоном східногалицька проблема привертала увагу передусім польських дослідників. Польська міжвоєнна публіцистика та історична мемуаристика (праці Ю. Пілсудського, Я. Домбського, Т. Кутшеби, Л. Василевського, В. Вітоса [5]), а згодом радянські і сучасні польські історики (С. Куманецький, В. Левандовський, І. Агнєнкі, А. Айненкель, Б. Ландау, І. Галєський, Г. Лукомський, А. Хойновський [6]) назагал ідеалізували політику правлячих кіл у 1918–1921 рр. та поділяли офіційну державну ідеологію, що виправдовувала експансіоністські претензії уряду і так звані «історичні права» Польщі на Східну Галичину і Волинь. Однак частина сучасних польських істориків (А. Чубінський, Л. Мрочка [7]) визначають політику тогочасної Польщі щодо східних кордонів як таку, що не відповідала інтересам польської держави та негативно позначилася на її внутрішній стабільності у майбутньому.

Серед зарубіжних дослідників політики держав Антанти та США щодо української державності в 1917–1920 рр. відзначимо також Дж. Решетара [70], В. Дорніка [48], Г. Ляйдінгера [58] та інших.

Таким чином, на сьогоднішній день недостатньо вивченими є питання закордонної політики ЗУНР, її міжнародного становища в 1920 р., а також ставлення великих держав до східногалицького питання в умовах радянсько-польської війни.

Метою статті є вивчення місця східногалицького питання в політиці країн Антанти, а також аналіз зовнішньополітичної діяльності західноукраїнського уряду у вирішенні питання міжнародного визнання ЗУНР (січень – серпень 1920 р.).

Західноукраїнський уряд на початок 1920 р. мав мізерні шанси на здобуття підтримки держав Антанти і США, оскільки Східна Галичина була частиною австро-угорської спадщини; територія ЗУНР була окупована польськими військами ще в середині 1919 р.; вояки УГА були або інтерновані у польських таборах, або перебували в лавах ЧУГА; питання про співпрацю з російськими антибільшовицькими силами західноукраїнським урядом не розглядалося. Наклало відбиток на ставлення великих держав до східногалицького питання і спільне представництво українських інтересів на міжнародній арені у 1919 р. внаслідок Акту злуки. Полярність зовнішньополітичних орієнтацій в українському національному русі не сприяли його позитивному вирішенню.

Негативний вплив на міжнародний імідж ЗУНР здійснювала поширювана Бельведером інформація про необхідність зберегти «нерозривну єдність Східної Галичини з Польською державою» [32, к. 25]. Польські представники публікували меморандуми і заяви, в яких Східна Галичина поставала як історично польська територія, а галичани – як етнографічна група польського народу [22, арк. 5]. Під впливом таких заяв європейська опінія схилилася до тези, що «русська більшість є малокультурна і неграмотна», тому «сама не може творити власного життя» [60, с. 246].

У концепції відновлення політичної рівноваги в Європі за рахунок відбудови єдиної і неподільної Росії у формі демократичної федеративної держави та створення сильної Польщі як противаги Німеччині, яка підтримувалася урядами держав-переможниць у Першій світовій війні, Україна розглядалась як частина Росії або Польщі.

На кінець 1919 р. агресивні плани Польщі щодо Східної Галичини частково були підтримані і схвалені країнами Антанти. За рішенням Паризької мирної конференції від 25 червня 1919 р. Польща отримала статус тимчасового військового окупанта Східної Галичини, суверенами якої визнавалися країни Антанти. 21 листопада у «Договорі між Союзними державами і Польщею про Східну Галичину», Польща отримала мандат на 25 років. Таке рішення не задовільняло Польщу, яка намагалася заручитися підтримкою представників Франції, Італії, Японії щодо перегляду терміну мандату. Своєю чергою проти Статуту виступила делегація ЗУНР, яка 10 березня 1920 р. заявила, що «нині грозить Східній Галичині небезпека стати просто анексованою польською провінцією з тінню автономії» [37].

На невизначений характер східногалицької проблеми впливав і той факт, що країни Антанти розглядали Польщу як засіб у боротьбі проти радянської Росії. Європейські держави більшовицьку Росію вважали постійною загрозою стабільності на Сході. О. Марітчак, зокрема, зазначав, що «Найвища Рада не занялася безпосередньо вирішенням східногалицької справи з причини інших важних питань, міжнародного значіння, які ставали на перешкоді розв'язці нашого питання» [59, с. 17]. Зокрема, ще 15 вересня 1919 р. Ж. Клемансо зауважив,

що Верховна Рада Антанти «не проти того, щоб поляки рушили на Москву». Італійський представник де Маргіно, обговорюючи питання Статуту Східної Галичини, наголошував на необхідності приєднання цієї території до Польщі, з метою створення бар'єру проти більшовизму [51, с. 466].

Польський уряд постійно підкреслював: «Тріумф більшовиків... відкриє ворота більшовизму до Німеччини, до Угорщини і до всієї Європи» [66, s. 74]. Ю. Пілсудський, своєю чергою, переконував у необхідності початку війни проти більшовиків, оскільки безвідповідально очікувати радянського наступу [68, s. 71]. Міністр закордонних справ Польщі С. Патек на початку 1920 р. здійснив поїздки до Лондона і Парижа, під час яких переконував, що тільки Польща «одна є захисником від більшовизму» [11, арк. 59].

Показовим є рішення Лондонської конференції, яка, з одного боку, не радила Польщі розпочинати військові дії проти Росії, з іншого – запевнювала, що у разі радянського наступу «союзники нададуть їм усю можливу підтримку» [46, с. 660–663].

Поразка денікінських військ посилила позицію польського уряду, що прагнув скористатися підтримкою західних держав у боротьбі з більшовицькою Росією для розширення кордонів Другої Речі Посполитої на «принципі кордонів 1772 р. як на програмі історичної справедливості» [51, с. 469]. На думку польського парламенту Польща «має право і обов'язок вимагати звороту території, що належить в границях з року 1772» [65, с. 368].

Аналізуючи політику Варшави в українському питанні, «Nowa Reforma» зазначала, що польський уряд бачив Україну як клин між Польщею та Росією [12, арк. 16]. У разі перемоги польський уряд небезпідставно сподівався на позитивне вирішення східного кордону Другої Речі Посполитої [58, с. 374].

Франція стала на бік Варшави щодо питання кордонів [67, s. 174–177], сподіваючись протиставити Польщу Німеччині задля політичної рівноваги. За французьким планом у будь-якому варіанті (перемога білогвардійської Росії або створення сильної польської держави) Східна Галичина мала бути приєднана або до Росії, або до Польщі. Надаючи військову підтримку польській державі, французький уряд також захищав економічні інтереси в нафтовій промисловості Східної Галичини, яка фактично повністю перебувала в руках іноземного капіталу. «Східногалицькі чвари» стали предметом обговорення ще на переговорах між Директорією та д'Ансельмом і Фрейденбергом, однак з огляду на «політичні імплікації не хотіли виходити за межі військових питань» [58, с. 375].

Позиція Великобританії щодо польського наступу була скептичною. З одного боку, Великобританія розпочала переговори з більшовицьким урядом у січні 1920 р., з іншого – Ллойд Джордж вважав, що Польща не та сила, що може розгромити радянську Росію [51, с. 470]. Перед англійським урядом стояла дилема: чи варто підтримувати ЗУНР, уряд якої перебував в екзилі, чи краще визнати амбіції Бельведеру щодо східних кордонів Другої Речі Посполитої. Перемогла перша позиція оскільки, намагаючись недопустити посилення впливів Франції у Центрально-Східній Європі, уряд Великобританії не поділяв французьких планів щодо створення «великої Польщі». Англійський уряд вимагав «нейтралізації»

нафтових родовищ і передачі правління над ними союзній комісії. «Прагнення Англії створити буферну державу [Східну Галичину. –Т. Г.–Д.] пояснюється тим, що за умови наявності багатих нафтових джерел, ця країна буде постійно яблуком розбрату між Польщею і Росією» [13, арк. 85]. Представник Великобританії на Паризькій мирній конференції ще на початку жовтня 1919 р. вважав фатальним визнання Лігою Націй приєднання цієї території до складу Польщі, усупереч волі західноукраїнського населення і незважаючи на гарантії місцевої автономії [36]. Таким чином, нехтування етнографічним принципом, який виставлявся країнами Антанти як найважливіший критерій при визначенні повоєнних кордонів, випливав із конкурентної боротьби за геополітичні впливи у регіоні, а також із великодержавної позиції Великобританії і Франції, які намагалися зберегти власні багатонаціональні імперії.

В таких умовах вимоги польського уряду визнати право Другої Речі Посполитої на землі, що простягалися на захід від кордону 1772 р. [30, к. 6], все ж не знаходили однозначної підтримки серед світового співтовариства. Так 27 березня 1920 р. німецька газета «Arbeiter Zeitung» зазначала: «Польська вимога кордонів 1772 р. від радянської Росії розцінена як імперіалізм... Польща хоче повторити злочин поділу Польщі на українським народі» [11, арк. 135]. Загалом для Німеччини українська держава розглядалася як буфер проти Росії [48, с. 97].

Уряди Великобританії і США заявили, що «кордони Польщі не можуть будуватися коштом чужоземного елементу» [10, арк. 51]. Подібна позиція відображена в інформаційному листку Віденського прес-бюро від 26 лютого 1920 р.: «В справі Східної Галичини Ллойд-Джордж хотів зробити з неї окрему державність під протекторатом Ліги Народів» [10, арк. 70]. У газеті «Czas» від 8 лютого 1920 р. зазначалося, що в Англії «не загасла думка накинути Східній Галичині автономію менш чи більш широку» [9, арк. 37]. Показовою разом з тим є промова Ж. Клемансо у французькому парламенті 25 грудня 1919 р.: «Пана Льюйда Джорджа вважають деякі ворогом Поляків. Нема більшої неправди, як таке думати. Він приятель Поляків, але він знає, що у Східній Галичині живе багато Українців і думає, що за ними треба унятися» [53, с. 10].

Уряд США ще влітку 1919 р. під впливом військово-політичної ситуації на сході Європи виступив за передачу Східної Галичини Польщі усупереч декларованому праву націй на самовизначення [62, с. 65]. Восени цього року США виступали проти тимчасової польської окупації, оскільки це не сприятиме «відновленню нормальних умов в Східній Галичині» [52, с. 846]. Не змінила ситуацію направлена до США делегація ЗУНР на чолі з Л. Цегельським [53, с. 5]. Для політики США було характерним вибіркове застосування права народів на самовизначення, яке вочевидь застосовували лише у разі відповідності інтересам США.

Східна Галичина вважалася ідеальним засобом для послаблення Польщі, про що у грудні 1919 р. заявив президент Чехословаччини Т. Г. Масарик польському послові в Парижі Л. Малчевському [69, s. 192]. Значимо, що чехословацький уряд виділяв кошти для пресового концерну «Orbis Wergal» І. Вальдмана у Відні, який підтримував ідею незалежності Східної Галичини [31, к. 41]. Питання про відновлення ЗУНР та встановлення

федерації між Східною Галичиною та Чехословацькою республікою порушували також наприкінці 1919 р. представники української еміграції в ЧСР перед урядом цієї країни, а восени 1920 р. – Українська національна рада в США перед керівниками Антанти [4, с. 349].

Виснажений військово–політичними подіями 1917–1919 рр. радянський уряд з огляду на руйнування економіки, втрати підтримки населення всередині країни, намагався не допустити війни на два фронти. На цьому етапі питання боротьби за Галичину та встановлення там радянської влади втратило для уряду РСФРР свою актуальність. 28 січня 1920 р. по радіо було оголошено ноту Раднаркому РСФРР польському уряду, в якій підкреслювалося, що немає «жодного питання територіального, економічного чи іншого, яке не могло бути вирішено мирно, шляхом переговорів, взаємних поступок та угод...» [46, с. 508–509]. У ноті урядові Польщі від 22 лютого 1920 р. керівництво УСРР, своєю чергою, зауважувало, що «всі спірні питання будуть вирішені в дусі добросусідських домовленостей Росії і Польщі» [46, с. 543]. Зрештою ставлення радянського уряду до населення Східної Галичини було упередженим, зважаючи на їх «крайню ненадійність» [29, л. 2].

Уряд Польщі не міг не зважати на радянські ноти і на зростаючі антивоєнні настрої всередині країни та в Європі, адже це загрожувало йому політичною ізоляцією. На засіданні Міністерства закордонних справ Польщі 11 лютого 1920 р. обговорювалися перспективи початку мирних переговорів з РСФРР. Під час цих дебатів був вироблений проект умов, в основу якого покладено вимогу виведення радянських військ з території Польської республіки до кордонів, які існували до першого поділу Речі Посполитої 1772 р. [46, с. 522]. Однак проти переговорів із більшовиками виступали уряди європейських країн, в першу чергу, Франція [51, с. 470].

На засіданнях польського уряду питання підготовки до війни з радянською владою розглядалося як можливість юридично закріпити кордони 1772 р., мінімальну – кордон по течії Збруча і Стира, або східніше Стира [46, с. 569–570]. З метою закріплення територіальних претензій з березня 1920 р. поляки продовжили переговори з УНР, під час яких польська сторона узалежнювала визнання Директорії від прийняття урядом УНР територіальної, військової та економічної угод [11, арк. 154]. Ще 2 грудня 1919 р. Надзвичайна дипломатична місія Директорії на чолі з А. Лівичьким у Варшаві підписала політичну декларацію, за якою кордон між УНР і Польщею визначався «починаючи від Чорного моря по ріці Дністер і від Дністра між Польщею й Україною по ріці Збруч» [15, арк. 8; 14, арк. 188–189]. Згідно з такими кордонами Галичина й Західна Волинь залишались у межах польської держави.

Як вже зазначалося, позитивному вирішенню східногалицького питання на міжнародній арені не сприяли суттєві протиріччя, які існували в українських політичних колах. Значно різнилися зовнішньополітичні програми українських урядів: Директорія шукала підтримки у боротьбі з білогвардійськими силами та Червоною армією в уряді Польщі, провід ЗУНР, зважаючи своїм головним противником саме поляків, розраховував на визнання Найвищою Радою Антанти. Аналізуючи зовнішньополітичні концепції урядів УНР і ЗУНР, М. Лозинський зазначав: «Коли Галичини підозрівали правительство Директорії в змаганнях до

угоди з Польщею коштом Галичини, то знов Придніпрянці підозрівали Диктатуру в змаганнях до угоди з реакційною Москвою коштом державної самостійності України» [57, с. 174].

З початком 1920 р. в урядових колах ЗУНР розглядалася ідея міжнародного визнання самостійності Східної Галичини на основі права націй на державне самовизначення. У заяві львівської делегації Української Національної Ради від 28 березня 1920 р. зазначалося, що будь–які умови щодо міжнародного статусу Східної Галичини можуть прийматися тільки за участю представників УНРади, Директорія на чолі із С. Петлюрою не можуть вважатися репрезентантами волі всього українського населення. Делегація протестувала проти «поширення горожанства польської держави також на територію Східної Галичини... знесення галицького Сойму і Виділу Краєвого... наміреного утворення так званих «воєводств»... здавлення всякого культурного і економічного розвитку українського населення» [24, арк. 67–68].

З метою з'ясування позиції урядів західних держав у східногалицькому питанні, Є. Петрушевич у січні 1920 р. вирушив до Парижа і Лондона [62, с. 97]. 17 січня 1920 р. він видав розпорядження про створення галицької делегації на мирну конференцію в Парижі і Лондоні, до повноважень якої входило: відправлення звітів про міжнародну політичну ситуацію, висловлення позиції західноукраїнського уряду, відповідне інформування української та зарубіжної преси, видання брошур, комунікатів ін. [53, с. 7–9]. Не маючи змоги вплинути на позицію урядів країн Антанти, 20 лютого на зустрічі з головою департаменту політичної розвідки Форін Офісу Дж. Хедлам–Морлі, Є. Петрушевич висловив протест проти розробленого польських окупаційних заходів і погрожував союзом з більшовиками [44, с. 350].

Разом з тим, соборницькі настрої у східногалицькому політичному середовищі були все ж переважаючими в даний період. 14 лютого 1920 р. була опублікована «Енунціяція представників українських партій», в якій зазначалося, що «змаганням цілого українського народу... є: від нікого незалежна, самостійна, демократична, суверенна республіка всього українського народу, при чім Східна Галичина, Північна Буковина й Угорська Україна становлять інтегральні частини тої з'єднаної республіки», і що мирні переговори повинні базуватися «на визнанню з'єднаної, суверенної У.Н.Р. на всіх землях, заселених в більшості українським народом...» [50, с. 189].

Однак вже 21 квітня 1920 р. була підписана політична, а 24 квітня – військова конвенція про союз між урядами Польщі та УНР за підписами Я. Домбського і А. Левицького [46, с. 656–657, 660–663]. Завдяки Варшавському договору польський уряд домогся офіційної відмови уряду УНР від території Східної Галичини, що дозволило йому використовувати цей факт на загальноєвропейських конференціях, послабити міжнародний авторитет ЗУНР, маніпулювати лінією польсько–українського кордону на майбутніх переговорах з РСФРР, а також здобути в особі армії УНР союзника у війні з радянськими республіками, посилити свої військові та економічні впливи на Україну. Сподівання С. Петлюри на те, що Україна «розбила ціною цього договору бар'єр, що загороджував її дорогу в Західну Європу» [16, арк. 6], не виправдалися, оскільки польський уряд Варшавський договір не ратифікував, а

відхід до Польщі етнічних українських земель поглибив розкол між урядами УНР і ЗУНР.

В урядових колах ЗУНР остаточно перемогла ідея міжнародного визнання самостійності Східної Галичини. Уряд ЗУНР офіційно заявив, що цей документ «ні в якому випадку не обов'язковий для Східної Галичини» [12, арк. 224] і застерігав країни Антанти від його визнання, оскільки це приведе до «найтяжчих і найсумніших наслідків не тільки для будочности 3 1/2 мільонів української людности Східної Галичини, а й для будучих взаємовідносин між усіма сусідючими зі Східною Галичиною державами» [35]. У ноті членів Української Національної Ради у Відні зазначалося: «Протестуємо проти насильного відривання з української національної території Східної Галичини як області найсвідомішої, на котрій населення українське найбільш розвинене, яка була і є П'ємонтом української національної ідеї і державної думки та огнищем його культурного розвою українського народу» [23, арк. 15–17]. М. Лозинський з цього приводу зазначав, що Є. Петрушевич «вирішив перестати зв'язувати справу Галичини зі справою Великої України, усунути її від участі у всеукраїнських – як самостійницьких, так і федералістичних – комбінаціях і заступати тільки справу Галичини» [57, с. 211].

14 травня 1920 р. уряд ЗУНР звернувся до західних держав з нотою про необхідність утворення нейтральної незалежної західноукраїнської держави, до складу якої мали увійти Східна Галичина, Холмщина, Підляшшя, Надсяння, Закарпатська Русь і Лемківщина [39, с. 262]. Східногалицька держава, на думку С. Томашівського, була б захистом від польсько-російської небезпеки з боку Польщі та Росії [21, арк. 43–80]. Однак уряд ЗУНР не міг виступити спільним фронтом у антибільшовицькому наступі, що не сприяло укріпленню його позиції на міжнародній арені.

З радянсько-польською війною, яка розпочалася 25 квітня 1920 р., пов'язувалися надії європейських держав на поразку більшовицького уряду. Подвійна тактика європейських урядів виявлялася, з одного боку, у пошуках компромісів з радянським керівництвом у лютому–квітні 1920 р., а з другого – у підтримці антикомуністичного хрестового походу. Початок війни проти більшовицької Росії й перші успіхи польської армії укріпили міжнародний престиж Польщі, однак усе ще не забезпечили підтримки анексіоністських планів Бельведеру. Так англійська газета «Manchester Guardian» у травні 1920 р. писала: «Польська армія пройшла вже територію, населену польським населенням, удвічі більшу, ніж територія самої Польщі. Чи думає польський уряд утримати цю територію?» [64, с. 266].

Впливала на позицію європейських держав також інформація про свавілля польської адміністрації на українських землях. Так 5 травня 1920 р. в інформаційному листку українського прес-бюро у Відні зазначалося: «Польські війська, які зібрані в Галичині для боротьби з совітською Росією, влаштовують криваві погроми, грабують українське і жидівське населення. По українських селах поляки оточують церкви. Населення гониться на примусові роботи» [9, арк. 134]. У ноті української делегації Східної Галичини Верховій Раді Паризької мирної конференції від 18 травня 1920 р. зазначалося: «Знов кинено до в'язниць велике чимало українських інтелігентів. На українську пресу наложено

конфіскації, заборону видавання та кари на редакторів. Заборонено які небудь навіть товариські зібрання Українців». Метою «сеї жорстокої системи терору, шантажу і обману є задавити опозицію української людности проти зненавидженого польського ярма тай видобути від союзних держав признання Східної Галичини, як провінції Польщі» [38]. Під час поїздки до Західної Європи Є. Петрушевич і А. Шептицький отримали запевнення урядових кіл у тому, що питання Східної Галичини вирішиться не на користь Польщі [33, к. 67–68].

Коли польські війська вступили 6 травня до Києва, здавалося, що для них відкрилися перспективи відправити більшовицьку Росію у нокаут. Замість того, щоб інструменталізувати напруженість внутрішньої ситуації в Росії і скористатись її скрутним становищем, європейські держави виступили виключно як спостерігачі. Однак успішний наступ польських військ невдовзі був перерваний, а вже 5 червня 1920 р. головні сили І кінної армії (4-а, 11-а, 14-а радянські дивізії) прорвали фронт і вийшли в тил ІІІ польської армії, що перебувала в Києві. На 15 червня 1920 р. польсько-радянський фронт фактично було відкинуто на рубежі, з яких 25 квітня 1920 р. починався похід.

Контрнаступ Червоної армії відродив в урядових колах РСФФР надії на перенесення соціалістичної революції на Захід. У цьому контексті питання «визвольного походу» Червоної армії у Східну Галичину знову стало актуальним. Зокрема Л. Каменев у записці до В. Леніна підкреслював, що з Галичини «селянський рух швидше може проникнути в Польщу, аніж прямою лінією від Мінська до Варшави, а по-друге, це ворота до Угорщини, які саме зараз важливо втримати у своїх руках» [26, л. 1–2].

В. Ленін так підсумовував тогочасну позицію радянського керівництва Росії у східногалицькому питанні: «Отримуючи Східну Галичину, ми дістали базу проти усіх сучасних держав. За таких умов ми ставали сусідами прикарпатської Русі, яка кипить більше, ніж Німеччина, і є прямим коридором в Угорщину, де вистачить невеликого поштовху, щоб запалала революція... Ми чудово розуміємо, що ставка зроблена велика, що ми сильні, що ми беручи Галичину..., розвиваємо дорогу революції. За це варто повоювати» [56, с. 226].

У новій воєнно-політичній ситуації урядові кола РСФФР поновили заходи щодо поширення свого ідейно-політичного впливу на Східну Галичину. 8 липня 1920 р. створено революційний уряд Східної Галичини – Галицький революційний комітет у складі: В. Замойський (голова), М. Баран (заступник), Ф. Коначар, К. Литвинович та І. Немиловський (члени), який звернувся за допомогою до радянських урядів Росії та України з метою визволення від польських окупантів [20, арк. 13].

Під впливом успіхів Червоної армії радянське керівництво розглядало питання і про створення радянської Польщі. Командувач Західним фронтом М. Тухачевський у наказі від 2 липня 1920 р. підкреслював, що «на заході вирішуються долі світової революції, шлях до якої лежить через труп білої Польщі» [28, л. 2]. На захопленій Червоною армією території діяв «Тимчасовий Робітничо-Селянський уряд Польської Радянської Республіки» – Польревком, до складу якого входили відомі польські комуністи, прихильники радянської Росії і РКП(б): Ю. Мархлевський, Ф. Держинський, Ф. Кон, Є. Прухняк, Ю. Уншлихт [27, л. 1]. Створення Польревкому

і проголошення ним Польщі радянською республікою розглядалося як один із етапів втілення в життя ідеї перманентної революції. Однак завоювати прихильність польського населення більшовикам не вдалося.

Уряди країн Антанти, які не визнавали право східногалицького населення на самовизначення, у зв'язку із загрозою втрати польської державності активно включились в її порятунок. 3 липня Військовий комітет Антанти рекомендував негайно надати Польщі моральну, матеріальну і військову допомогу [54, с. 124–125]. Це ж питання розглядалося 5–16 липня на конференції у Спа.

Окремою проблемою на конференції виступало східногалицьке питання, дискусії навколо якого ще раз засвідчили гостроту суперечностей в європейському політичному середовищі щодо її врегулювання. Противником польської політики у Східній Галичині виступив на конференції Д. Ллойд–Джордж, який назвав цю політику імперіалістичною [47, с. 140]. Виступаючи на конференції в Спа, С. Грабський був змушений визнати: «Ні Київ, ні кордони 1772 р. не можуть бути висунуті як мета нації» [47, с. 138].

Проте, з іншого боку, уряди західних держав не поспішали визнавати суверенітет Східної Галичини. Це промовисто засвідчили вимоги, які Найвища Рада Антанти поставила перед польським урядом: Польща повинна була відступити за лінію, накреслену Найвищою Радою Антанти у грудні 1919 р., з тим, щоб більшовики зупинилися за 20 км на схід від цієї лінії; у Лондоні мала відбутися конференція за участю представників Польщі, Литви, Фінляндії, Латвії і Східної Галичини для укладення миру між Росією й цими державами [47, с. 145]. На вимогу польських делегатів представників Східної Галичини вирішили запросити на Лондонську конференцію тільки «для викладу своїх умов» [47, с. 149].

Під тиском представників Антанти 10 липня 1920 р. польський прем'єр підписав договір, за яким уряд Польщі прийняв висунуті союзниками умови: він погодився з східною лінією кордону, визначеною декларацією Найвищої Ради Антанти від 8 грудня 1919 р., та зобов'язався прийняти будь-яке рішення Антанти щодо майбутнього статусу Східної Галичини [47, с. 150]. У договорі про Східну Галичину говорилося як про невизначену міжнародну проблему, спеціальне обговорення якої переносилося на Лондонську конференцію, яка мала бути скликана для підписання миру між Росією і Польщею, Литвою, Фінляндією, Латвією і Східною Галичиною [47, с. 145]. Невизначеність довкола «східногалицького питання» була настільки значною, що в липні 1920 р. прем'єр польського уряду В. Грабовський погоджувався на відокремлення земель краю на правах федерації з урахуванням окремого статусу м. Львова [63, с. 67].

11 липня 1920 р. згідно з увалами конференції у Спа міністр закордонних справ Великобританії у ноті уряду радянської Росії чітко окреслив східні кордони Польщі, які відповідали ухвалі Найвищої Ради від 8 грудня 1919 р. та проходили по лінії: Гродно – Валівка – Немирів – Брест–Литовськ – Дорочуськ – Устилуг, на схід від Грубешова, через Крилів і далі на захід від Рави–Руської, на схід від Перемишля до Карпат. У Східній Галичині обидві сторони мали зупинитися на лінії, зайнятій ними на день підписання перемир'я, а на Лодонській конференції для захисту своїх інтересів буде запрошено представників Східної Галичини [45, с. 54–55, 81].

26 липня 1920 р. неофіційний орган Міністерства закордонних справ Англії тижневик «The new Europe» писав, що Східна Галичина «за етнічним складом... не є польською територією», а «її майбутнє залишається відкритим питанням» [17, арк. 17]. Про загострення протиріч навколо східногалицької проблеми повідомляв польський посол у Парижі М. Замойський міністру закордонних справ Польщі Є. Сапезі. Він зазначав, що належність Східної Галичини «до Польщі поставлена на міжнародній арені під сумнів... Я переконаний, що в цьому питанні ми змушені будемо рахуватися з необхідністю переглянути нашу українську політику» [34, к. 142].

Оскільки конференція в Спа не врегулювала східногалицької проблеми, цілком закономірним було опублікування 15 липня 1920 р. ноти уряду ЗУНР до Найвищої Ради Антанти. У цьому документі відзначалося, що поляки «показали себе сповні неспосібними до виконання наданого їм тимчасового мандату у Східній Галичині». Тому уряд ЗУНР закликав Найвищу Раду Антанти визнати державну самостійність Східної Галичини, оскільки західноукраїнський уряд «не зріє права на своє самовизначення» [8, арк. 17]. 31 липня Є. Петрушевич доручив голові місії в Парижі С. Томашівському відстоювати «уконститування Східної Галичини як невідчужливої держави під протекторатом Союзу Народів» [53, с. 89]. Такі ж повноваження давалися західноукраїнським дипломатам у Відні, Берліні, Празі і ін.

7 серпня у ноті голові Верховної Ради Паризької мирної конференції А. Мільєрану президент Української Національної Ради Є. Петрушевич запевнював про «бажання «мирного вирішення сучасного воєнного конфлікту та визнання її (Східної Галичини – Т. Г.–Д.) державної незалежності» [51, с. 477].

15 серпня у ноті Ллойд–Джорджу Є. Петрушевич переконував: «Самостійна Українська Держава Східної Галичини доведе до консолідації господарсько–суспільних і політичних відносин на давній Російській Україні і до витворення тим способом політичної сили, яка стане гарантією для вдержання політичної рівноваги на Сході Європи» [19, арк. 3–4]. Тобто уряд ЗУНР офіційно висунув концепцію самостійності Східної Галичини як основи соборної незалежної України.

Результатами конференції у Спа був вкрай незадоволений і польський уряд. Позиція Ради оборони Польщі була озвучена 13 липня В. Грабським: «Польща не може відмовитися ні від Львова, ні від Вільна... не може бути й мови про відхід поляків у Східній Галичині на якусь наперед визначену лінію, щонайбільше – польські війська залишаться на тій лінії, на якій вони опиняться в день перемир'я... Представники населення Східної Галичини не можуть брати участі у мирних переговорах на рівних правах з державами, а щонайбільше їх може заслухати Антанта для того, щоб мати підстави для винесення ухвали про долю Східної Галичини» [51, с. 475–476].

Невдача на конференції у Спа спонукала уряд Польщі шукати інші шляхи для реалізації анексіоністських планів, зокрема на переговорах з радянською Росією. З цього приводу в огляді Міністерства закордонних справ УНР зазначалося: «На початок переговорів про розмир, а слідом за тим на переговори про мир з совітською Росією вплинули негативні висліди переговорів польського президента міністрів Грабського з представниками Антанти на конференції в Спа і невдідрадне становище, в якому внаслідок цього опинилася Польща» [16, арк. 9].

Як радянський уряд Росії, так і польське керівництво переслідували свої плани щодо укладення перемир'я. Польський уряд домагався включення Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої. Невипадково на VIII засіданні Ради оборони 20 липня 1920 р. відзначалося, що уряд РСФРР може гарантувати Польщі «кращі кордони, аніж це хоче зробити англійський уряд» [47, с. 177].

Своєю чергою, країни Антанти категорично виступали проти розгляду східногалицького питання на радянсько-польських переговорах, оскільки однозначно вважали, що його розв'язання належить до компетенції Лондонської конференції. Зокрема французький уряд заявив, що «справи Східної Галичини не повинні бути предметом переговорів у Мінську» [18, арк. 102].

Просування радянських військ на Південно-Західному й Західному фронтах викликало занепокоєння серед правлячих кіл країн Антанти, які посилили тиск на більшовицький уряд Росії. 3 серпня 1920 р. Дж. Керзон у ноті уряду РСФРР погрожував відкритим втручанням Великобританії у війну на боці Польщі, якщо Червона армія продовжуватиме наступ на етнічні польські терени [45, с. 86].

5 серпня 1920 р. радянська делегація в Лондоні звернулася з нотою до прем'єр-міністра Великобританії Д. Ллойд-Джорджа, в якій декларувала готовність уряду РСФРР вести безпосередні мирні переговори з Польщею. Радянський уряд, зазначалось у цій ноті, «готовий дати Польській державі кордони більш вигідні, аніж ті, які накреслила Найвища Рада і які згадуються у британській ноті від 20 липня» [47, с. 230].

6 серпня 1920 р. у новій ноті уряду РСФРР Д. Ллойд-Джордж вимагав припинення з 10 серпня воєнних дій на десять днів і оголошення перемир'я на всьому фронті [45, с. 97–98]. 6 і 7 серпня 1920 р. радянський уряд Росії надіслав у Варшаву телеграми з пропозиціями розпочати переговори [45, с. 90–91].

7 серпня 1920 р. в Москві отримали радіограму від міністра закордонних справ Польщі Є. Сапегі, в якій польський уряд висловив готовність «прийняти пропозицію Рад про відправлення представників у Мінськ для ведення одночасно переговорів про попередні умови миру і перемир'я» [45, с. 96]. Міністр закордонних справ РСФРР Г. Чичерін негайно відповів, що радянський уряд скерує своїх делегатів у Мінськ 11 серпня [45, с. 96].

14 серпня 1920 р., тобто напередодні Мінської конференції, поляки розпочали контрнаступ своїх військ. Глибоке просування Червоної армії у Польщу призвело до її розпорошення сил. 5-а польська армія перейшла в наступ на стику 15-ї і 3-ї радянських армій, та невдовзі змусила їх відступити. Її дії підтримали 1-а польська армія та ударна група Ю. Пілсудського. На 19 серпня польські війська вийшли в тил радянської армії. 26 серпня Червона армія зупинилася на лінії Гродно – Волковиськ – Кобрин – Володимир–Волинський.

У такій воєнно-політичній обстановці 17 серпня 1920 р. в Мінську розпочалися радянсько-польські переговори, які продемонстрували розбіжності у східногалицькому питанні [40].

Таким чином, суперництво між союзниками за політичний вплив на Сході наклало відбиток на вирішення сідногалицького питання. Напруженість, яка виникла під час розгляду східногалицького питання, засвідчувала боротьбу за розмежування зон впливу держав

в регіоні. Французький уряд підтримував прагнення Польщі інкорпорувати Східну Галичину, намагаючись протиставити Польщу Німеччині. Інакшу позицію займав уряд Великобританії, який, стримуючи зростання французького впливу в регіоні, підтримував прагнення східноукраїнського населення до незалежного існування.

Якщо на початку радянсько-польської війни Польща отримала міжнародну підтримку з боку Антанти, то відступ польсько-української армії у червні 1920 р. змусив західноєвропейські держави значно модифікувати свої східноєвропейські стратегії, переходячи від наступальної до оборонної тактики. В цих умовах анексіоністські плани Польщі щодо Східної Галичини не знайшли відгук на конференції у Спа: Східна Галичина не ввійшла в етнічні й політичні кордони польської держави, а розгляд східногалицького питання переносився на майбутнє.

Західноукраїнський політичний провід домагався від країн Антанти вирішення східногалицької проблеми на засадах визнання права нації на державне самовизначення. Дипломатичними та інформаційними засобами уряд ЗУНР намагався перешкодити урядові Польщі домогтися інкорпорації українських земель у склад Другої Речі Посполитої. Причиною самостійного зовнішньополітичного курсу уряду ЗУНР, спрямованого на міжнародне визнання незалежності Східної Галичини як основи майбутньої соборної України, стало загострення відносин між західноукраїнським і наддніпрянським політичними проводами внаслідок українсько-польських переговорів (грудень 1919 р. – квітень 1920 р.), що закінчилися укладенням Варшавського договору.

Отже на серпень 1920 р. державно-правовий статус Східної Галичини залишався невирішеною загальноєвропейською проблемою. З сьогоденного погляду результатів політики європейських держав у східногалицькому питанні можна дати однозначну оцінку: вона була помилковою! Проблематика місця східногалицького питання в політиці країн Антанти, а також аналіз зовнішньополітичної діяльності західноукраїнського уряду у вирішенні питання міжнародного визнання ЗУНР під час радянсько-польських переговорів (серпень 1920 р. – березень 1921 р.) потребує подальшого вивчення та об'єктивного розробки.

Список використаних джерел

1. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Видання 2-е. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1970; Лозинський М. Польська окупація Східної Галичини і міжнародне право / М. Лозинський // Ілюстр. Календар Сирітського дому на 1923 р. – Філадельфія, 1922. – С.72–75; Панейко В. З'єднані держави Східної Європи, Галичина і Україна супроти Польщі й Росії / В. Панейко. – Відень, 1922; Назарук О. В українській дипломатичній службі в роках 1915–1923 // Літопис Червоної Калини. – 1938. – Ч.10. – С.16–17; Левицький К. Дипломатична діяльність З.У.Н.Р. (1918–1923) / К.Левицький // Літопис Червоної калини. – 1938. – Ч.П. – С.3–4; Мазепа І. Україна в огні і бурі революції 1917–1921 рр. / І. Мазепа. – У 3-х томах. – Прага, 1942 (Прометей, 1950–1951). – Т.3. – 235 с.
2. Симоненко Р. Г. Повчальний акт історичної драми (Україна в польсько-радянській війні) / Р. Г. Симоненко // Комуніст України. – 1991. – №2. – С.68–75; його ж. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні (2-а половина 1919 – березень 1921) / Р. Г. Симоненко. – К.: Наукова думка, 1965; Хміль І. З прапором миру крізь полум'я війни. Дипломатична діяльність Української РСР (1917–1920) / І. Хміль. – К.: Наукова думка, 1962; Карпенко О. Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні 1918–1920 / О. Ю. Карпенко. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1964.
3. Кедрин І. Паралелі в історії України. До 50-річчя Ризького миру / І. Кедрин. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1971; Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. –

К.: Український письменник, 1994; Верига В. Визвольні змагання в Україні (1913–1923 pp.): У 2-х т. / В. Верига. – Львів, 1998. – Т.2.

4. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР / М. Литвин, К. Науменко. – Львів: Інститут українознавства НАН України, Видавнича фірма «Олір», 1995; Литвин М. ЗУНР на геополітичній карті Центрально-Східної Європи / М. Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка. Вип.6 / Відп. ред. Ю. Ю. Сливка. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – 2000. – С.208–230; Макарчук С. Фактор ЗУНР в українсько-польських відносинах 1919–1923 pp. / С. Макарчук // Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю Західноукраїнської Народної Республіки. 1–3 листопада 1993 р. Матеріали. – Івано-Франківськ, 1993. – С.69–71; Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст. Проблеми польсько-українських стосунків. – Львів, 2000; Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст. Проблеми польсько-українських стосунків / О. Красівський. – Львів, 2000; Гетьманчук М. Українське питання в радянсько-польських відносинах (1920–1939 pp.) / М. Гетьманчук. – Львів: Світ, 1998; Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923) / О. Павлюк. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 1996; його ж. Зовнішня політика ЗУНР / О. Павлюк // Київська старовина. – 1997. – №3–4. – С.114–138; Генік М. Українське питання в політичних концепціях польських правочентристських партій (1918–1920) / М. Генік // Галичина. Науковий і культурно-правовий часопис. – 1997. – №2. – С.37–44.
5. Piłsudski J. Rok 1920 / J. Piłsudski, Pochod za Wisle / Michail Tuchaczewski. – Łódź: Wyd. Łódzkie, 1989; Dąbski J. Pokój Ryski. Wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy / J. Dąbski. – Warszawa, 1931; Kutrzeba S. Wyprawa kijowska 1920 roku / S. Kutrzeba. – Warszawa, 1937; Wasilewski L. Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe / L. Wasilewski. – Warszawa, 1934; Witos W. Moje wspomnienie / W. Witos. – Paryż: In-t Literacki, 1964. – Т.2.
6. Kumaniecki J. Dwa oblicza dyplomacji radzieckiej. Rokowania w Mińsku i Rydze / J. Kumaniecki // Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe. – Warszawa, 1991. – С.158–165; Lewandowski W. W kregu problematyki stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały / W. Lewandowski. – Warszawa, Książka i Wiedza, 1970. – Т.6. – С.183–195; Agnienkie A. Od «Rządów ludowych» do przewrotu majowego / A. Agnienkie. – Warszawa, 1971; Ajnenkiel A. Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej / A. Ajnenkiel. – Warszawa, 1970; Landau Z., Tomaszewski I. Druga Rzeczpospolita / Z. Landau, I. Tomaszewski. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1977; Haleski I. Historia Poslki / I. Haleski. – Lublin, London: Veritas, 1992; Łukomski G. Walka Rzeczypospolitej o kresy północno-wschodnie 1918–1920: polityka i działania militarne / G. Łukomski. – Poznań: WN, 1994; Chojnowski A. Ukraina / A. Chojnowski. – Warszawa: Wydawnictwo Trio, 1997; Klimecki M. Wojna czy pokój. Polsko-ukraińskie negocjacje 1918–1921 / M. Klimecki // Karpus Z. Rezmer W. Wiszko E. Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa. – Toruń, 199. – С.43–79.
7. Czubiński A. Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921 / A. Czubiński. – Opole, 1993; Mrocza L. Spor o Galicję Wschodnią (1914–1923) / L. Mrocza. – Kraków, 1998.
8. Центральний державний архів вищих органів влади України. – Ф.2 – Рада Народних Комісарів Української РСР. – Оп.1. – Спр.633.
9. Там само. – Ф.3696 – Міністерство іноземних справ Української Народної Республіки. – Оп.1. – Спр.142.
10. Там само. – Спр.143.
11. Там само. – Спр.144.
12. Там само. – Спр.145.
13. Там само. – Спр.146.
14. Там само. – Оп.2. – Спр.272.
15. Там само. – Спр.324.
16. Там само. – Спр.404.
17. Там само. – Спр.619.
18. Там само. – Спр.625.
19. Там само. – Ф.3698. – Оп.1. – Спр.1.
20. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.1. – Центральний Комітет Комуністичної партії України. – Оп.20. – Спр.172.
21. Центральний державний історичний архів України в м. Львові. – Ф.368 – Томашівський Степан – історик. – Оп.1. – Спр.48.
22. Там само. – Ф.462 – Український горожанський комітет. – Оп.1. – Спр.20.
23. Там само. – Ф.581 – Колекція документів про діяльність урядів і армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки (1914–1939 pp.). – Оп.1. – Спр.189.
24. Там само. – Спр.134.
25. Там само. – Ф.462 – Український горожанський комітет. – Оп.1. – Спр.187.
26. Російський центр хранения и изучения документов новейшей истории. – Ф.2. – Ленин (наст. Ульянов) Владимир Ильич (1870–1924). – Оп.1. – Д.12686.
27. Там же. – Ф.17 – Центральный Комитет КПСС (ЦК КПСС) (1898, 1903–1991). – Оп.1. – Д.96.
28. Там же. – Оп.84. – Д.93.
29. Там же. – Оп.86. – Д.207.
30. Archiwum Akt Nowych. Ambasada RP w Paryżu. – Sygn.152.
31. Ambasada RP w Widniu. – Sygn.253.
32. Delegacja Polska na konferencję Pokojowej w Paryżu. – Sygn.6.
33. Sygn.59.
34. Sygn.144.
35. Українське слово. – 1920. – 13 червня.
36. Український прапор. – 1920. – 20 січня.
37. Український прапор. – 1920. – 10 березня.
38. Український прапор. – 1920. – 18 травня.
39. Борзняк Н. Дипломатична діяльність Степана Томашівського / Н. Борзняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка. Вип.6 / Відп. ред. Ю. Ю. Сливка. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – 2000. – С.258–267.
40. Галицька-Дідух Т. В. Українське питання на Мінській конференції (17 серпня – 2 вересня 1920 р.) / Т. В. Галицька-Дідух // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ. – 1999. – Вип.2. – С.85–95.
41. Городня Н. Україна в політиці Британії (1917–1920) / Н. Городня // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2003. – Вип.66. – С.93–96.
42. Гудь Б., Голубко В. Нелегка дорога до порозуміння: До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва, 1917–1921 pp. / Б. Гудь, В. Голубко. – Львів: Українські технології, 1997; Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст.: Навчальний посібник / Я. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 68 с.
43. Дацків І. Діяльність дипломатичної служби Західно-Української Народної Республіки / І. Дацків // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2009. – Вип.18. – С.346–352.
44. Дацків І. Б. Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів, 1917–1923 pp.: монографія / І. Б. Дацків. – Тернопіль: Астон, 2009.
45. Документи внешней политики СССР. – М., 1959. – Т.3. – 732 с.
46. Документи и материалы по истории советско-польских отношений / Отв. ред.: И. Хренов, Т. Цесляк. – М.: Наука, 1964. – Т.2. – 718 с.
47. Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т.3. – 583 с.
48. Дорнік В., Ліб П. Політика Центральних держав щодо України під час Першої світової війни / В. Дорнік, П. Ліб // В. Дорнік, Г. Касьянов, П. Ліб та ін. Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки. – К.: Ніка-Центр, 2015. – С.93–129.
49. Доценко О. Г. Держави Антанти й українські визвольні змагання 1917–1921 років / О. Г. Доценко // Проблеми державного будівництва в Україні / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти М-ва освіти і науки України, Київ. міжнар. ун-т. – К., 2007. – Вип.13: Україна в євроінтеграційних процесах: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. проф.-викл. складу. – С.61–70.
50. Зайцев О. Екзильний уряд ЗУНР і українські політичні організації Галичини (1919–1923) / О. Зайцев // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка. Вип.6 / Відп. ред. Ю. Ю. Сливка. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – 2000. – Львів, 2000. – С.188–194.
51. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – 628 с.
52. Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Документи і матеріали: у 5-х томах / Відп. ред. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2009. – Т.5. – Кн.1. – 944 с.
53. Там само. – Кн.2. – 948 с.
54. Из истории гражданской войны в СССР. Сборник документов и материалов. В 3-х т. – М.: Советская Россия, 1961. – Т.3. – 875 с.
55. Карпенко О. Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні 1918–1920 / О. Карпенко. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1964. – 255 с.

56. Литвин М. ЗУНР на геополітичній карті Центрально-Східної Європи / М. Литвин // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Західно-Українська Народна Республіка. Вип. 6 / Відп. ред. Ю. Ю. Сливка. – Львів: Інститут українаства ім. І. Крип'якевича НАН України. – 2000. – С.208–230.
57. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Видання 2-е / М. Лозинський. – Нью-Йорк: Червона Калина, 1970.
58. Ляйдінгер Г. Політика Франції щодо України в 1917–1924 рр. / Г. Ляйдінгер // В. Дорнік, Г. Касьянов, П. Ліб та ін. Україна між самовизначенням та окупацією: 191–1922 роки. – К.: Ніка-Центр, 2015. – С.359–381.
59. Марітчак О. Міжнародне положення галицької справи (Політичний огляд за останні роки) / О. Марітчак // Український скиталець, 1923. – №2 (24). – С.15–19.
60. Нагавський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагавський. – К.: Український письменник, 1994. – 413 с.
61. Осташко Т., Соловійова В. Дипломатичні представництва УНР в країнах Західної Європи (1918–1921 рр.) / Т. Осташко, В. Соловійова // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 рр.: [зб. ст.] / НАН України, Ін-т історії України. – К., 2002. – Вип. 1. – С.187–231.
62. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923) / О. Павлюк. – К.: Вид. дім «KM Academia», 1996. – 188 с.
63. Стовбуха Д. Українсько-польське дипломатичне протистояння довкола східного питання у 1918–1923 рр. / Д. Стовбуха // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2002. – Вип. 5. – С.65–69.
64. Хміль І. З прапором миру кризь полум'я війни. Дипломатична діяльність Української РСР (1917–1920) / І.Хміль. – К.: Наукова думка, 1962. – 355 с.
65. Яневський Д. Б. Політичні системи України 1917–1920 років: спроби творення і причини поразки / Д. Б. Яневський. – К.: Дух і літера, 2003. – 767 с.
66. Czapiewski E. Konceptje polityki zagranicznej konserwatystów polskich w latach 1918–1926 / E. Czapiewski. – Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego, 1988. – 224 s.
67. Kappeler A. Kleine Geschichte der Ukraine / A. Kappeler. – München, 2000. – S.174–177.
68. Klimecki M. Wojna czy pokój. Polsko-ukraińskie negocjacje 1918–1921 / M. Klimecki // Karpus Z. Rezmer W. Wiszko E. Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa. – Toruń, 1997.
69. Madajczyk D. Niemcy wobec wojny polsko-radzieckiej 1920 r. / D. Madajczyk // Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. – Warszawa, 1991. – 235 s.
70. Reshetar G. The Ukrainian Revolution, 1917–1920. A Story of Nationalism / G. Reshetar. – New York, 1972. – 363 p.
- References**
1. Lozyns'kyj M. Galychyna v rr. 1918–1920. Vydannja 2-e. – N'ju-Jork: Chervona Kalyna, 1970; Lozyns'kyj M. Pol's'ka okupacija Shidnoi' Galychyny i mizhnarodne pravo // Iljustr. Kalendar Svyrits' kogo domu na 1923 r. – Filadelfija, 1922. – S.72–75; Panejko V. Z'jednani derzhavy Shidnoi' Jevropy, Galychyna i Ukrai'na suprotj Pol'shchi j Rosii'. – Viden', 1922; Nazaruk O. V ukrai'ns'kij dyplomatychnij sluzhbi v rokah 1915–1923 // Litopys Chervonoj' Kalyny. – 1938. – Ch.10. – S.16–17; Levyc'kyj K. Dyplomatychna dij'al'nist' Z.U.N.R. (1918–1923) // Litopys Chervonoj' kalyny. – 1938. – Ch.II. – S.3–4; Mazepa I. Ukrai'na v ogni i buri revoljucii' 1917–1921 rr. – U 3-h tomah. – Praga, 1942 (Prometej, 1950–1951). – T.3. – 235 s.
2. Symonenko R. G. Povchal'nyj akt istorychnoi' dramy (Ukrai'na v pol's'ko-radjans'kij vijni) // Komunist Ukrai'ny. – 1991. – №2. – S.68–75; jogo zh. Proval polityky mizhnarodnogo imperializmu na Ukrai'ni (2-a polovyna 1919 – berezen' 1921). – K.: Naukova dumka, 1965; Hmil' I. Z praporom myru kriz' polum'ja vijny. Dyplomatychna dij'al'nist' Ukrai'ns'koi' RSR (1917–1920). – K.: Naukova dumka, 1962; Karpenko O. Ju. Imperialistychna intervencija na Ukrai'ni 1918–1920. – L'viv: Vyd-vo L'vivs'kogo universytetu, 1964.
3. Kedryn I. Paraleli v istorii' Ukrai'ny. Do 50-richchja Ryz' kogo myru. – N'ju-Jork: Chervona Kalyna, 1971; Nagajevs'kyj I. Istorija ukrai'ns'koi' derzhavy dvadcjatogo stolittja. – K.: Ukrai'ns'kyj pys'mennyk, 1994; Veryga V. Vyzvol'ni zmagannja v Ukrai'ni (1913–1923 rr.): U 2-h t. – L'viv, 1998. – T.2.
4. Lytvyn M., Naumenko K. Istorija ZUNR. – L'viv: Instytut ukrai'noznavstva NAN Ukrai'ny, Vydavnycha firma «Olir», 1995; Lytvyn M. ZUNR na geopolitychnij karti Central'no-Shidnoi' Jevropy // Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist'. Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika. Vyp.6 / Vidp. red. Ju. Ju. Slyvka. – L'viv: Instytut ukrai'navstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny. – 2000. – S.208–230; Makarchuk S. Faktor ZUNR v ukrai'ns'ko-pol's'kyh vidnosynah 1919–1923 rr. // Mizhnarodna naukova konferencija, prysvjachena 75-richchju Zahidnoukrai'ns'koi' Narodnoi' Respubliky. 1–3 lystopada 1993 r. Materialy. – Ivano-Frankivs'k, 1993. – S.69–71; Krasivs'kyj O. Galychyna u pershij chverti XX st. Problemy pol's'ko-ukrai'ns'kyh stosunkiv. – L'viv, 2000; Krasivs'kyj O. Galychyna u pershij chverti XX st. Problemy pol's'ko-ukrai'ns'kyh stosunkiv. – L'viv, 2000; Get'manchuk M. Ukrai'ns'ke pytannja v radjans'ko-pol's'kyh vidnosynah (1920–1939 rr.). – L'viv: Svit, 1998; Pavljuk O. Borot'ba Ukrai'ny za nezalezhnist' i polityka SSHA (1917–1923). – K.: Vyd. dim «KM Asademija», 1996; jogo zh. Zovnishnja polityka ZUNR // Kyi'vs'ka starovyna. – 1997. – №3–4. – S.114–138; Genyk M. Ukrai'ns'ke pytannja v politychnyh koncepcijah pol's'kyh pravocentristy'kyh partij (1918–1920) // Galychyna. Naukovyj i kul'turno-pravovyj chasopys. – 1997. – №2. – S.37–44.
5. Pilsudski J. Rok 1920 / J. Pilsudski, Pochod za Wisle / Michail Tuchaczewski. – Łódz: Wyd. Łódzkie, 1998; Dąbski J. Pokój Ryski. Wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy / J. Dąbski. – Warszawa, 1931; Kutrzeba S. Wyprawa kijowska 1920 roku / S. Kutrzeba. – Warszawa, 1937; Wasilewski L. Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe / L. Wasilewski. – Warszawa, 1934; Witos W. Moje wspomnienie / W. Witos. – Paryż: In-t Literacki, 1964. – T.2.
6. Kumaniecki J. Dwa oblicza dyplomacji radzieckiej. Rokowania w Mińsku i Rydze / J. Kumaniecki // Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe. – Warszawa, 1991. – С.158–165; Lewandowski W. W kręgu problematyki stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały / W. Lewandowski. – Warszawa, Książka i Wiedza, 1970. – T.6. – S.183–195; Agnienkie A. Od «Rządów ludowych» do przewrotu majowego / A. Agnienkie. – Warszawa, 1971; Ajnenkiel A. Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej / A. Ajnenkiel. – Warszawa, 1970; Landau Z., Tomaszewski I. Druga Rzeczypospolita / Z. Landau, I. Tomaszewski. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1977; Haleski I. Historia Poslki / I. Haleski. – Lublin, London: Veritas, 1992; Łukomski G. Walka Rzeczypospolitej o kresy północno-wschodnie 1918–1920: polityka i działania militarne / G. Łukomski. – Poznań: WN, 1994; Chojnowski A. Ukraina / A. Chojnowski. – Warszawa: Wydawnictwo Trio, 1997; Klimecki M. Wojna czy pokój. Polsko-ukraińskie negocjacje 1918–1921 / M. Klimecki // Karpus Z. Rezmer W. Wiszko E. Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa. – Toruń, 199. – S.43–79.
7. Czubiński A. Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921 / A. Czubiński. – Opole, 1993; Mroccka L. Spor o Galię Wschodnią (1914–1923) / L. Mroccka. – Kraków, 1998.
8. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhych organiv vlady Ukrai'ny. – F.2 – Rada Narodnyh Komisariv Ukrai'ns'koi' RSR. – Op.1. – Spr.633.
9. Tam samo. – F.3696 – Ministerstvo inozemnyh sprav Ukrai'ns'koi' Narodnoi' Respubliky. – Op.1. – Spr.142.
10. Tam samo. – Spr.143.
11. Tam samo. – Spr.144.
12. Tam samo. – Spr.145.
13. Tam samo. – Spr.146.
14. Tam samo. – Op.2. – Spr.272.
15. Tam samo. – Spr.324.
16. Tam samo. – Spr.404.
17. Tam samo. – Spr.619.
18. Tam samo. – Spr.625.
19. Tam samo. – F.3698. – Op.1. – Spr.1.
20. Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrai'ny. – F.1. – Central'nyj Komitet Komunistychnoi' partii' Ukrai'ny. – Op.20. – Spr.172.
21. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrai'ny v m. L'vovi. – F.368 – Tomashivs'kyj Stepan – istoryk. – Op.1. – Spr.48.
22. Tam samo. – F.462 – Ukrai'ns'kyj gorozhans'kyj komitet. – Op.1. – Spr.20.
23. Tam samo. – F.581 – Kolekcija dokumentiv pro dij'al'nist' urjadiv i armij Ukrai'ns'koi' Narodnoi' Respubliky ta Zahidnoukrai'ns'koi' Narodnoi' Respubliky (1914–1939 rr.). – Op.1. – Spr.189.
24. Tam samo. – Spr.134.
25. Tam samo. – F.462 – Ukrai'ns'kyj gorozhans'kyj komitet. – Op.1. – Spr.187.
26. Rossijskij centr hranenija i izuchenija dokumentov novejshej istorii. – F.2. – Lenin (nast. Ul'janov) Vladimir Il'ich (1870–1924). – Op.1. – D.12686.
27. Tam zhe. – F.17 – Central'nyj Komitet KPSS (CK KPSS) (1898, 1903–1991). – Op.1. – D.96.

28. Tam zhe. – Op.84. – D.93.
 29. Tam zhe. – Op.86. – D.207.
 30. Archiwum Akt Nowych. Ambasada RP w Paryżu. – Sygn.152.
 31. Ambasada RP w Widniu. – Sygn.253.
 32. Delegacja Polska na konferencję Pokojowej w Paryżu. – Sygn.6.
 33. Sygn.59.
 34. Sygn.144.
 35. Ukrai'ns'ke slovo. – 1920. – 13 chervnja.
 36. Ukrai'ns'kyj prapor. – 1920. – 20 sichnja.
 37. Ukrai'ns'kyj prapor. – 1920. – 10 bereznja.
 38. Ukrai'ns'kyj prapor. – 1920. – 18 travnja.
 39. Bortnjak N. Dyplomatychna dijal'nist' Stepana Tomashivs'kogo / N. Bortnjak // Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist'. Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika. Vyp.6 / Vidp. red. Ju. Ju. Slyvka. – L'viv: Instytut ukrai'navstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny. – 2000. – S.258–267.
 40. Galyc'ka-Diduh T. V. Ukrai'ns'ke pytannja na Mins'kij konferenciji (17 serpnja – 2 veresnja 1920 r.) / T. V. Galyc'ka-Diduh // Visnyk Prykarpats'kogo universytetu. Istorija. – Ivano-Frankivs'k. – 1999. – Vyp.2. – S.85–95.
 41. Gorodnja N. Ukrai'na v polityci Brytanii (1917–1920) / N. Gorodnja // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istorija. – 2003. – Vyp.66. – S.93–96.
 42. Gud' B., Golubko V. Nelegka doroga do porozuminnja: Do pytannja genezy ukrai'ns'ko-pol's'kogo vijs'kovo-politychnogo spivrobotnytstva, 1917–1921 rr. / B. Gud', V. Golubko. – L'viv: Ukrai'ns'ki tehnologii, 1997; Grycak Ja. J. Narys istorii Ukrai'ny: formuvannja modernoi' ukrai'ns'koi' nacii' XIX–XX st.: Navchal'nyj posibnyk / Ja. Grycak. – K.: Geneza, 1996. – 68 s.
 43. Dackiv I. Dil'nist' dyplomatychnoi' sluzhby Zahidno-Ukrai'ns'koi' Narodnoi' Respubliki / I. Dackiv // Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist'. – 2009. – Vyp.18. – S.346–352.
 44. Dackiv I. B. Dyplomatija ukrai'ns'kyh derzhavnyh utvoren' u zahysti nacional'nyh interesiv, 1917–1923 rr.: monografija / I. B. Dackiv. – Ternopil': Aston, 2009.
 45. Dokumenty vnesney polityki SSSR. – M., 1959. – T.3. – 732 s.
 46. Dokumenty i materialy po istorii sovs'etsko-polskikh odnosnienij / Otv. red.: I. Hrenov, T. Tseslyak. – M.: Nauka, 1964. – T.2. – 718 s.
 47. Dokumenty i materialy po istorii sovs'etsko-polskikh odnosnienij. – M., 1965. – T.3. – 583 s.
 48. Dornik V., Lib P. Polityka Central'nyh derzhav shhodo Ukrai'ny pid chas Pershi' svitovoi' vijny / V. Dornik, P. Lib // V. Dornik, G. Kas'janov, P. Lib ta in. Ukrai'na mizh samovyznachennjam ta okupacijeju: 1917–1922 roky. – K.: Nika-Centr, 2015. – S.93–129.
 49. Docenko O. G. Derzhavy Antanty j ukrai'ns'ki vyzvol'ni zmagannja 1917–1921 rokiv / O. G. Docenko // Problemy derzhavnogo budivnytstva v Ukrai'ni / In-t innovacijnyh tehnologij i zmistu osvity M-va osvity i nauky Ukrai'ny, Kyi'v. mizhnar. un-t. – K., 2007. – Vyp.13: Ukrai'na v jevointegracijnyh procesah: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. prof.-vykl. skladu. – S.61–70.
 50. Zajcev O. Ekzyl'nyj urjad ZUNR i ukrai'ns'ki politychni organizacii' Galychyny (1919–1923) / O. Zajcev // Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist'. Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika. Vyp.6 / Vidp. red. Ju. Ju. Slyvka. – L'viv: Instytut ukrai'navstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny. – 2000. – L'viv, 2000. – S.188–194.
 51. Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika. 1918–1923: Istorija / Vidp. red. O. Karpenko. – Ivano-Frankivs'k, 2001. – 628 s.
 52. Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika. 1918–1923. Dokumenty i materialy: u 5-h tomah / Vidp. red. O. Karpenko. – Ivano-Frankivs'k, 2009. – T.5. – Kn.1. – 944 s.
 53. Tam samo. – Kn.2. – 948 s.
 54. Iz istorii grazhdanskoj vojny v SSSR. Sbornik dokumentov i materialov. V 3-h t. – M.: Sovetskaja Rossija, 1961. – T.3. – 875 s.
 55. Karpenko O. Ju. Imperialistychna intervencija na Ukrai'ni 1918–1920 / O. Karpenko. – L'viv: Vyd-vo L'vivs'kogo universytetu, 1964. – 255 s.
 56. Lytvyn M. ZUNR na geopolitychnij karti Central'no-Shidnoi' Jevropy / M. Lytvyn // Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist'. Zahidno-Ukrai'ns'ka Narodna Respublika. Vyp.6 / Vidp. red. Ju. Ju. Slyvka. – L'viv: Instytut ukrai'navstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny. – 2000. – S.208–230.
 57. Lozys'kyj M. Galychyna v rr. 1918–1920. Vydannja 2-e / M. Lozys'kyj. – N'ju-Jork: Chervona Kalyna, 1970.
 58. Ljajding'er G. Polityka Francii' shhodo Ukrai'ny v 1917–1924 rr. / G. Ljajding'er // V. Dornik, G. Kas'janov, P. Lib ta in. Ukrai'na mizh

samovyznachennjam ta okupacijeju: 191–1922 roky. – K.: Nika-Centr, 2015. – S.359–381.

59. Maritchak O. Mizhnarodnje polozhennje galyc'koi' spravy (Politychnyj ogljad za ostanni roky) / O. Maritchak // Ukrai'ns'kyj skytalec', 1923. – №2 (24). – S.15–19.

60. Nagajevs'kyj I. Istorija ukrai'ns'koi' derzhavy dvadcatogo stolitnja / I. Nagajevs'kyj. – K.: Ukrai'ns'kyj pys'mennyk, 1994. – 413 s.

61. Ostashko T., Solovjova V. Dyplomatychni predstavnytva UNR v kraii'nah Zahidnoi' Jevropy (1918–1921 rr.) / T. Ostashko, V. Solovjova // Problemy vyvchennja istorii' Ukrai'ns'koi' revoljucii' 1917–1921 rr.: [zb. st.] / NAN Ukrai'ny, In-t istorii' Ukrai'ny. – K., 2002. – Vyp.1. – S.187–231.

62. Pavljuk O. Borot'ba Ukrai'ny za nezalezhnist' i polityka SSHa (1917–1923) / O. Pavljuk. – K.: Vyd. dim «KM Asademija», 1996. – 188 s.

63. Stovbuha D. Ukrai'ns'ko-pol's'ke dyplomatyчне protyvojtannja dovkola shidnogo pytannja u 1918–1923 rr. / D. Stovbuha // Naukovi zapysky TDPU im. V. Gnatjuka. Serija: Istorija. – Ternopil', 2002. – Vyp.5. – S.65–69.

64. Hmil' I. Z praporom myru kriz' polum'ja vijny. Dyplomatychna dijal'nist' Ukrai'ns'koi' RSR (1917–1920) / I. Hmil'. – K.: Naukova dumka, 1962. – 355 s.

65. Janevs'kyj D. B. Politychni systemy Ukrai'ny 1917–1920 rokiv: sprobny tvorennja i prychny porazky / D. B. Janevs'kyj. – K.: Duh i litera, 2003. – 767 s.

66. Czapiewski E. Koncepcje polityki zagranicznej konserwatystow polskich w latach 1918–1926 / E. Czapiewski. – Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego, 1988. – 224 s.

67. Kappeler A. Kleine Geschichte der Ukraine / A. Kappeler. – München, 2000. – S.174–177.

68. Klimecki M. Wojna czy pokój. Polsko-ukraińskie negocjacje 1918–1921 / M. Klimecki // Karpus Z. Rezmer W. Wiszko E. Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa. – Toruń, 1997.

69. Madajczyk D. Niemcy wobec wojny polsko-radzieckiej 1920 r. / D. Madajczyk // Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. – Warszawa, 1991. – 235 s.

70. Reshetar G. The Ukrainian Revolution, 1917–1920. A Story of Nationalism / G. Reshetar. – New York, 1972. – 363 p.

Halyska-Didukh T. V., candidate of historical sciences, A.P in history of Ukraine of Institute of history, politology and foreign affairs of Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk (Ukraine, Ivano-Frankivsk)

The Eastern-Galician problem as the object of international policy (January – August 1920)

The article examines the place of the Eastern-Galician question in foreign policy of the Entente and diplomatic activity of the Western-Ukrainian government in resolving of the issue of international recognition of WUPR (January – August 1920). On the basis of archival and published materials it is found no clearly formulated policy of Britain, France and the USA on the Eastern-Galician issue and it is stated the presence of the contradictions of their geopolitical interests in the region. The reasons of self-government WUPR foreign policy aimed at international recognition of independence of Eastern Galicia as the basis for a future united Ukraine are analyzed. The WUPR government measures on the solving of the Eastern-Galician problem based on recognition of the right of nations to self-government were characterized. In August 1920 the state-legal status of the Eastern Galicia remained the unresolved European problem. According to the international treaties the Eastern Galicia was not included to the ethnic and political boundaries of the Polish state.

Keywords: geopolitical interest, foreign policy, WUPR, the Eastern-Galician issue, diplomatic mission, international position.

Галицкая-Дидух Т. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Украины, Институт истории, политологии и международных отношений ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаняка» (Украина, Ивано-Франковск)

Восточногалицкая проблема как объект международной политики (январь – август 1920 г.)

Исследуется место восточногалицкого вопроса во внешнеполитических стратегиях стран Антанты, а также дипломатическая деятельность западноукраинского правительства в решении вопроса международной признания ЗУНР (январь – август 1920 г.). На основании изучения архивных и опубликованных материалов определено отсутствие четко сформулированной политики Великобритании, Франции и США в восточногалицком вопросе, а также утверждено наличие противоречий их геополитических интересов в регионе. Проанализированы причины самостоятельного внешнеполитического курса правительства ЗУНР, направленного на международное признание независимости Восточной Галиции как основы будущей соборной Украины. Охарактеризованы меры правительства ЗУНР по решению восточногалицкого

проблеми на основі признання права нації на державне самоопределение. На август 1920 г. державно-правовий статус Восточної Галиції оставался нерешеною общеевропейской проблемой. По международным договорам Восточная Галиция не входила в этнические и политические границы польского государства.

Ключевые слова: геополитический интерес, внешнеполитическая стратегия, ЗУНР, восточногалицкий вопрос, дипломатическая миссия, международное положение.

* * *

УДК 94(477)«192»

Адамська І. Г.,
кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
iryna.adamska@gmail.com

РАДЯНЬСКА ПОЛІТИКА ЩОДО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УСРР В 1920–х РР.

Вагомим показником розвитку системи охорони здоров'я УСРР був рівень її забезпечення медикаментами та обладнанням. У статті розкриваються особливості налагодження постачання до закладів охорони здоров'я та аптек медикаментів, приладів, дезінфікуючих засобів, медичного обладнання у 1920–х рр., процес реформування фармацевтичної освіти та управління галузю, методи налагодження роботи аптек в період непу.

З'ясовано, що забезпечення УСРР медикаментами та обладнанням з перших років існування радянської влади було узалежено від РСФРР, а пізніше центральних органів СРСР. Розвиток галузі намагалися покращити шляхом реорганізації управління та координації діяльності установ. Для поліпшення функціонування аптечної мережі та розвитку хіміко-фармацевтичної промисловості радянська влада здійснила реформування фармацевтичної освіти. Ефективність діяльності аптек різнилась в залежності від форми господарювання закладу. До кінця 1920–х рр. мережа аптек розширювалася та налагоджувалася їх робота, але згорання непу не сприяло подальшому розвитку сфери, який намітився у 1920–х рр.

Ключові слова: Українська СРР, 1920–ті роки, радянська політика, охорона здоров'я, фармацевтичне забезпечення.

Багаторічні воєнні дії призвели до руйнації соціально-економічної сфери країни. Радянська влада на самому початку свого існування зіткнулася з низкою проблем, серед яких необхідно відзначити господарчу та демографічну кризи. Для подолання останньої необхідно було окрім іншого покращити медичне обслуговування населення. Вагомим показником розвитку системи охорони здоров'я був рівень забезпечення УСРР медикаментами та обладнанням.

Важливість цієї справи підтверджує увага до неї сучасників. Аптечну справу розглядали як у межах загальних робіт з охорони здоров'я, так і в окремих статтях [18; 23]. З 1928 р. почав виходити «Фармацевтичний журнал», в якому було опубліковано низку досліджень, присвячених організації фармації в УСРР. Ця тенденція продовжується й у 1930–х роках [1]. Після війни дослідники більше звертали уваги на розвиток аптечної справи в окремих регіонах країни, особливо у західних областях УСРР, намагаючись показати позитивний вплив радянської влади на розвиток цих територій [3]. Найбільш вагомий внесок в дослідження аптечної справи УСРР зробив І. М. Губський [6]. Аналізуючи розвиток аптечної справи, автори концентрували свою увагу на окремих аспектах справи або досліджували певні регіональні особливості, часто перебільшуючи роль радянської влади в розвитку галузі. У зв'язку з цим особливості налагодження постачання до закладів охорони здоров'я та аптек медикаментів, приладів, дезінфікуючих засобів, медичного обладнання у 1920–х рр., процес реформування фармацевтичної освіти та управління галузю, методи

налагодження внутрішньої роботи аптек в період не потребують детального аналізу.

В перші роки постачання необхідних матеріалів в УСРР здійснювалося за рахунок націоналізації приватного майна [37, арк. 57]. Але потреби в медикаментах, дезінфекційних засобах та обладнанні цим не задовольнялися, тому в 1920 р. медичне та господарське майно українське відомство охорони здоров'я додатково отримувало від Народного комісаріату охорони здоров'я РСФРР [38, арк. 14; 39, арк. 2, 6, 11, 12].

Медикаментозне забезпечення населення відбувалося через аптечну мережу, створення якої відбувалося за рахунок одержавлення аптек та аптекарських складів будь-якої форми власності та подальшої їх передачі у відання Народного комісаріату охорони здоров'я (далі НКОЗ). 14 березня 1920 р. РНК УСРР видала декрет «Про націоналізацію аптечної справи», згідно з яким всі запаси медикаментів та предметів аптечного обладнання, що знаходилися в приватних руках, реквізували, у супроводі відповідних списків передали відділам охорони здоров'я місцевих раддепів та перевезли до повітових або губернських складів. Будь-яка приватна торгівля заборонялася. При цьому до моменту фактичної націоналізації власники та орендарі зазначених підприємств залишалися на своїх місцях та несли особисту відповідальність за збереження майна та ведення справ [9, с. 41]. Націоналізацію намагалися здійснювати одночасно. При цьому на селі до неї приступали після того, як процес завершували у містах [10, с. 64–65]. Формуючи медикаментозну базу, РНК УСРР тоді ж націоналізувала бактеріологічний, хіміко-фармацевтичний, органотерапевтичний та пастерівський інститути Харківського медичного товариства з усім майном та засобами, які вони мали [8, с. 38]. Інститути переходили у відання НКОЗ.

Гостра потреба окремих предметів в лікувальних закладах змушувала й до більш різких дій. Згідно з наказом Всеукраїнської надзвичайної санітарної комісії від 24 квітня 1920 р. розпочався примусовий збір термометрів та шприців по всій території України. Кожний домовий комітет мусив здати один справний термометр, колишні власники аптек та аптечних магазинів були зобов'язані незалежно від домових комітетів здати два термометри та один шприц. Від збору звільнялися червоноармійці, робітники, лікарі, фельдшера, акушерки, сестри милосердя. Зібраний матеріал зберігався на складах відділів охорони здоров'я, а після завершення накопичення розподілявся губернськими надзвичайними санітарними комітетами між цивільними та військовими установами. В разі невиконання наказу передбачалися штраф в розмірі 50 000 руб. або арешт в адміністративному порядку на два місяці [11, с. 191–192; 12, с. 230].

Заготівля медичного майна відбувалася й шляхом його примусового скупку за тверду ціну в попередніх власників: приватних складів, банків, кооперативів, транспортних контор тощо, а також приватних осіб [8, с. 26]. Процес закупки обмежувався затвердженою на засіданні РНК УСРР 30 листопада 1920 р. постанови про поширення дії на території УСРР декрету РНК РСФРР від 15 липня 1920 р. «Про розрахункові операції» [40, арк. 3]. Відповідно до нього всі операції проводилися оборотними перерахуваннями, а для розрахунку готівкою треба було отримати спеціальний дозвіл. Цією ж постановою